

2023 – 2

HOLLANDS Maandblad

Jori Stam

**Je zegt dat je zin in vrijheid hebt
Het klinkt als je lievelingsgerecht.**

Margriet de Koning Gans

Televisie en literatuur: het blijft tobben

Maral Noshad Sharifi

**In een paar jaar tijd had de
zedenpolitie op iedere straathoek
een 'kantoor' geopend**

HOLLANDS Maandblad

INHOUD NO. 2 – 2023

vierenzestigste jaargang • nummer 903

februari 2023

Opgericht in 1959 door K.L. Poll.

www.hollandsmaandblad.nl

Alexis de Roode – Deze maand

Willem van Spronsen – Otto

Froukje van der Ploeg – Gedichten

Delphine Lecompte – Oden aan vooral dode idolen – x

Willy Martin – Gedicht

Alexander Rinnooy Kan – Gezondheidszorg

Jori Stam – Gedichten

Maral Noshad Sharifi – De fundamentalisten

Willem Bentvelzen – Gedichten

Nikki Dekker – Een bekwame vrouw

Sander Meij – Gedichten

Margriet de Koning Gans – Een klein palaver

Nikki Ong – Gedichten

Jan Prins van Hanning – Nergens streelt de zee zo zoet

als ze hier in Istrië doet

Tekeningen Arthur Kempenaar

Auteurs in dit nummer

Colofon

Deze maand

Alexis de Roode

De aangereikte titel van dit redactioneel lijkt me te willen verleiden tot een J.L. Heldring-achtige analyse van de stand der zaken in de wereld, gelijk de grootste columnist van de hele wereld aller tijden onder de titel ‘Dezer dagen’ in *NRC Handelsblad* publiceerde, gedurende tweeënvijftig lange jaren; steevast – nog voor de eerste kop koffie – grommend verorberd door grijze heren uit dezelfde sociale klasse. Gaarne zou ik me daaraan overgeven, want ik begin ook al iets te grijzen, ware het niet dat ik zojuist heb ontdekt dat de glorie van Heldring taant, slechts tien jaar na diens overlijden. Tussen 2012 en 2018 werd nog jaarlijks de Heldring-prijs uitgereikt aan de beste (nou ja, beste Nederlandse) columnist, maar daarna is die onderscheiding zonder toelichting en schijnbaar zonder dat iemand nog navraag heeft gedaan, uit het smörgåsbord van schrijfprijzen geschrapt.

Sic transit gloria. Wie eeuwige faam zoekt, kan beter als Herostratos een tempel in de fik steken dan vijf decennia geopolitiek op de vierkante decimeter te bedrijven of, zoals de onvolprezen Bastiaan Bommeljé, vijftiëntwintig jaar het redactioneel te verzorgen in onderhavig blad. Ik grijp de gelegenheid graag aan hem als ‘benzine-aangedreven kettingzaag’ nog eens te eren, want men weet nooit hoeveel eeuwen het anders gaat duren voor de naam weer wordt genoemd. Daarnaast vergroot ik zo de kans dat – tezamen met Bommeljé – ook mijn naam later eens wordt genoemd, wellicht zelfs ook die van David Garvelink, die de metafoor ‘benzine-aangedreven kettingzaag’ in het ‘Deze maand’ van februari 2019 schiep. In plaats van een tempel af te branden, kun je je er ook aan vastlijmen. Dat is beter voor elk klimaat.

Ik wil best bekennen dat ik ondanks toegewijde pogingen nooit een column van Heldring wist uit te lezen, noch een van die andere

stukjesgigant Jan Blokker sr., of zelfs van de nog levende (godzijdank), alomtegenwoordige wandelende column Stephan Sanders. Remco Campert, Godfried Bomans en Simon Carmiggelt, dat waren de drie cursiefjesschrijvers tot wie ik mij wende. De laatste twee las ik niet in de krant, maar in boekjes. Columns moet je eigenlijk alleen lezen als ze na twintig jaar nog publicabel zijn. Hetzelfde zou moeten opgaan voor het schrijven ervan, al is dat moeilijk af te vangen, zoals over twintig jaar blijkt wanneer de verschijning van dit redactioneel niet groots wordt gevierd op de burelen van De Bezige Bij in een balzaal met raamdraperieën en dienstbodes in uniform.

Deze maand puilt het *Hollands Maandblad* uit van de prachtige gedichten, verhalen, essays en beeldende werken, waarvan ik niet één letter of pennestreek heb gezien. Deze maand is februari, waar mijn collega Lotte Dondorp – om ook haar naam hier in het marmer te beitelten voor het nageslacht – in het tweede *Hollands Maandblad* van 2022 terecht over opmerkte dat het woord mooier is dan het ding.

Namen, woorden, dingen – en de tijd die verstrijkt. Monumenten voor het gestorven nu. Het is maar weinigen gegeven te schrijven over actualiteit, zonder zich eraan op te hangen.

lees het nieuwe nummer

Otto

Willem van Spronsen

Een week na de dood van mijn zus zag ik het toneelstuk voor de tweede keer, zondagmiddag 14 februari 1999. Nota bene in het theater van het Rosa Spier Huis waar ik directeur was. Buiten vroom het acht graden, het was de koudste dag van het jaar.

Het dagboek had ik niet willen lezen. Het verhaal van het meisje met het donkere haar had ik diep en veilig in mijn binnenste opgeborgen. Iedere verandering van het beeld zou me pijn doen.

Deze tweede keer liep ik, een half uur eerder dan gewoonlijk, naar mijn vaste plaats, vlak bij het middenpad. Zo had ik goed overzicht op het felverlichte decor. Ik staarde naar de grote tafel en de drie hoge leunstoelen. Links stond een boekenkast die voor de helft was gevuld met ordners. Een losse stoel ervoor. Rechts een groot wit gasfornuis, een wat vreemde combinatie. Het theater met negentig groene stoelen had de intimiteit van een huiskamer.

Voordat de bovenlichten doofden, gingen mijn gedachten terug naar het vroege voorjaar van 1956. Als elfjarige zat ik in het veel grotere ASTA-theater in Den Haag, in een zaal met wel duizend zitplaatsen. Die waren voor de verandering niet gevuld met cultuurminnende volwassenen, maar met basischolieren uit de vijfde klas. Met onze vuistjes stampten we van ongeduld op de dieprode fluwelen armsteunen. De stofdeeltjes trokken langzaam op in de felle lichtbundels van de lampen boven het blauwe toneeldoek. Te lang hadden we buiten moeten wachten in rijen van vier in de koude aprilmaand, elkaar duwend en schreeuwend, ons enthousiasme had een kookpunt bereikt. Maar de strenge stem van onze juf, met haar opvallend rode lippenstift, doorsneed plots het kabaal in het theater. Meteen was het muisstil.

Zonder aankondiging schoof het doek open en kwam een wit projectiescherm tevoorschijn. De lichten doofden en de zoemende projector toonde

het zwart-witbeeld van een zwijgzame man met een grijze snor. Hij stond voor een kale boekenplank op een zolder en begon uit een schrift te lezen.

Een dag ervoor had onze juf fragmenten voorgelezen. Ze stelde vragen. Wist iemand wie de vijand was geweest? Of wat zich had afgespeeld op het Bezuidenhout? Die Zweedse vliegtuigen, wat kwamen die eigenlijk brengen? En wat was er toch met de joden gebeurd? Stamelend vertelde een jongen in een matrozenpakje dat zijn vader in de Hongerwinter was gestorven.

Zou ik ook mijn vinger opsteken? Nee, ik durfde het niet, ondanks dat ik meteen dacht aan het bezoek van de meneer, in statig grijs gekleed, met mijn vader aan de rechthoekige tafel in onze woonkamer – nog geen twee maanden geleden. Ze spraken over de oorlog en over het vroegere huis van de meneer in Amsterdam. Na iedere zin viel een stilte. Hij woonde nu in Bazel. Ik had hem direct herkend van de trein, een jaar eerder. Zijn snor, die grijze wenkbrauwen en donkere ogen, dat kale hoofd...

Op het kleed leunde ik met mijn rug tegen een tafelpoot. De zomervakantie liep ten einde. De krantenfoto's die ik bewaarde in een schoenendoos, plakte ik in een schrift. De Watersnoodramp in Zeeland kreeg een eigen plaats op de eerste bladzijde. Een grof gerasterde foto toonde een half verdronken boerderij waar de vlag nog uithing. Ter ere van de verjaardag van onze oudste prinses. Met een schaarje knipte ik een stukje van de lucht af. Zo paste hij precies in het schrift. Ik bekeek mijn knipwerk tevreden, pakte daarna de grote meccanodoos en bouwde verder aan mijn hijskraan.

Een jaar eerder hadden vader en ik mijn zus naar het station gebracht. We reden in een open tram naar het Hollands Spoor. De warme wind woelde door mijn haar. Vader kocht twee perronkaartjes. Mijn zus droeg een kartonnen koffer. De exprestrein naar Parijs zou over een

half uur aankomen. Ze ging naar Blois. De stad had voor mij een onbekende klank.

Mijn vader pakte de plattegrond van Parijs uit zijn binnenzak: ‘Vanuit Gare du Nord moet je overstappen naar Gare de l’Ouest.’ Met zijn gouden vulpotlood – een geschenk van Blom & Van der Aa voor mijn vaders vijftiwintigjarige jubileum – wees hij de route aan. ‘Je hoeft niet de metro te nemen. Het is gemakkelijk te lopen. En je hebt genoeg tijd voor de overstap.’

Voor het eerst stond ik op het perron en keek naar de hoge gietijzeren bogen met het glazen dak. Even later arriveerde de trein naar Parijs met een sissend geluid. De zware deuren gingen open. Passagiers stapten uit.

Vader pakte het hengsel van de kartonnen koffer, mijn zus volgde hem. Vanaf het perron volgde ik hun gang door de trein. Al snel wees mijn vader naar een plaats aan het raam, tegenover een oudere meneer, in het grijs gekleed. De man rookte een sigaar. Een moment vreesde ik dat de trein zou vertrekken en dat ik alleen op het perron zou achterblijven, maar gelukkig voelde ik al snel een warme hand op mijn schouder.

De oudere meneer zwiepte de koffer van mijn zus met een opvallend kundige zwaai in het zwarte touwennet boven haar hoofd. Met een doordringende fluittoon maakte de trein aanstalten. Mijn vader tilde me op zodat ik de hele coupé kon bekijken, net een klein kamertje. De grijze meneer lachte en knikte naar me. Zijn donkere ogen, glimmende kale hoofd en grijze snor maakten dat ik zin kreeg om hem thuis na te tekenen. Bij zijn stoel lag een leren tas, waaruit een krant stak. Daarnaast een hoed en een boek. Mijn zus drukte haar hand tegen het glas als groet.

Een koperen nummerplaatje boven haar rugleuning schitterde door de zon toen de trein in beweging kwam. Nog net zag ik haar blauwe handtas voorbijflitsen. Daarna alleen een lege spoorrails.

Een week later kregen we de eerste brief uit Blois. Mijn zus schreef dat de grijs geklede meneer op weg was naar Bazel en een omweg maakte via

Parijs. Hij reisde nooit door Duitsland, had hij gezegd. Pas in Brussel waren ze aan de praat geraakt.

‘Doe je tranen maar weg,’ had hij sussend gezegd, ‘waar ga je naartoe?’

‘Naar Blois, ik word au pair in een domineesgezin,’ had ze geantwoord. Achttien jaar was ze.

Toen ze afscheid namen in Parijs zei hij: ‘Je lijkt op mijn dochter.’

Ze hoefde hem geen meneer te noemen, schreef ze in de brief die mijn vader voorlas, ‘ik mag Otto zeggen’. Hij had haar koffer van het Gare du Nord naar Gare de l’Ouest gedragen. Twee dagen later ontving ze een kaartje uit Basel, Herbstgasse 11. Meer brieven volgden. Wat later schreef hij dat een toneelstuk van het dagboek een jaar op Broadway zou spelen en dat er daarnaast plannen waren voor een film.

Het was woensdag, mijn tweede schooldag in de hoogste klas. Met mijn laarzen huppelde ik naar huis en sprong over alle kleine plassen, een grote plas schatte ik verkeerd in.

De voordeur stond open, ik draafde door de gang, hing mijn natte jas op en stoof de huiskamer in. Ik keek recht in de ogen van de meneer uit de trein. Hij zat in vaders stoel. Ze rookten sigaren.

‘Dag meneer,’ zei ik bedeesd en keek naar die grijze snor en dat kale hoofd. Ik gaf hem een hand en liep snel naar mijn hoekje in de kamer, vlak bij de grote tafel waar de meccanodoos stond. De meneer sprak over de restauratieplannen van het huis op de Prinsengracht in Amsterdam. Mijn vader opperde zijn vriend Woudenberg, aannemer en restaurateur van kerken en oude gebouwen.

Ik zocht naar boutjes en een katrolletje voor de hijskraan, terwijl de meneer langzaam sprak. Na iedere zin zweeg hij ook even. Zachtjes schroefde ik de boutjes aan. Ieder woord zoog ik op.

Na een stilte vroeg mijn vader: ‘Weet u eigenlijk wie jullie heeft ver-raden?’

‘Die vraag wordt vaak gesteld... Ik kan er niet over praten.’

In de gang zetten ze hun gesprek voort, nauwelijks hoorbaar. Ten slotte hoorde ik de voordeur opengaan. Ik keek naar de vier rozetten op het vaalwitte plafond, verbonden in een gevlochten omlijsting. De lichtblauwe sigarenrook bleef lang hangen in de late middagzon.

Gisteren bij het uitruimen van haar huis vond ik een foto in een bureaula. Mijn zus draagt een zwart-wit jurkje, met een borduursel van witte kruissteekjes. Ik staarde lang naar de foto. De gelijkenis was frappant. Het smalle gezicht en de tengere gestalte. De ogen en het haar waren wat minder donker. *Blois Augustus 1955* staat in kleine letters met potlood op de achterkant geschreven.

lees het nieuwe nummer

Een bekwame vrouw

Nikki Dekker

Oma's gehele inboedel werd in een Excel-bestand gesorteerd met codes die correspondeerden met de foto's in hun respectievelijke WeTransfer-map: een tafelkleed (nr. 2837), een porseleinen paardje (nr. 2838), een stapel badhanddoeken (nr. 2839). Alleen het orgel kreeg geen code, het viel niet te vangen in digitale regels, was groter dan een foto: een halve kuub eikenhout met twee klavieren die bedekt werden door een uitschuifbare klep en aan de voet nog een tiental pedalen met elk hun eigen dramatische toon. Het instrument glansde alsof het net uit de winkel kwam en niet werd vergezeld van een aankoopakte uit 1993. Het modelnummer op de voorkant was met een zwarte stift omcirkeld, terwijl het ook duidelijk op de voorzijde stond. Mijn opa was slechtziend, al zo lang ik me kon herinneren.

Niemand in de familie was geïnteresseerd in het orgel, behalve ik. Hoewel, interesse is een te groot woord. Ik kon me simpelweg niet voorstellen dat het naar een onbekende zou gaan, die met z'n vieze tengels aan de toetsen zou zitten. Of erger nog, naar de vuilstort, waar ze het hout in elkaar zouden kraken en de losse componenten omsmelten tot herbruikbaar plastic. Het orgel was een vast ingrediënt van ieder loogerpartijtje geweest; badschuim uit de fles van de eenzame sneeuwpop (met een echt vilten sjaaltje om), de goudvissen en poelslakken in de vijver, kleurplaten van Dierentuin Emmen en versgeperste jus d'orange, bidden voor elke maaltijd en spelen op het orgel. Oma speelde, ik zat naast haar op de kruk. Het had iets magisch: je drukte op een knop en dan maakte het orgel geluid. Thuis hadden we een piano die nog van mijn moeder was geweest, waar niemand op speelde, die wat vals klonk. Het orgel was warm, uitnodigend.

En oké, misschien had ik ook het idee dat het me aan mijn oma zou verbinden. Dat het me zou brengen wat ik tot nog toe niet had weten te bemachtigen: de aard van een dame. Zoals ik op de middelbare school mijn haar invlocht en een bloesje aandeed voordat ik mijn huiswerk ging doen, om alvast in de rol van vlijtige student te komen, zo zou ik het orgel aantrekken om gedistingeerd te worden, vlijtig en vroom. Als een dame.

Pas onlangs beseftte ik de grote sociale functie die het spelen van een instrument moet hebben gehad toen je nog niet via je telefoon een album kon afspelen op de bluetoothbox, of een cd, cassettebandje of lp kon draaien, voordat diskjockeys op de radio liedjes voor je draaide. De enige manier om muziek in huis te halen, was door haar zelf te maken. Wie piano kon spelen, kon gasten verblijden met een melodie, die ze wellicht in geen dagen, weken of jaren hadden gehoord.

Het is een essentiële vaardigheid in het arsenaal van ‘the accomplished woman’, aldus Mr. Darcy, die die zogenaamde bekwame vrouw in *Pride and Prejudice* beschrijft:

A woman must have a thorough knowledge of music, singing, drawing, dancing, all the modern languages, to deserve the word; and besides all this, she must possess a certain something in her air and manner of walking, the tone of her voice, her address, and expressions, or the word will be but half deserved.

Austen reageert bij monde van Lizzie Bennett gevat op dit droombeeld: ‘Nu ben ik niet meer verbaasd dat je zo weinig bekwame vrouwen kent, maar dat je er überhaupt één kent. Ik heb nog nooit zo’n mythisch wezen gezien.’ De waslijst aan talenten die een vrouw moest bezitten om te boek te staan als een goede huwelijkspartner is ronduit bizar. Al helemaal als je bedenkt dat niemand maalde om haar vaardigheden en dat ze in de maatschappij geen enkele andere rol speelde dan het verrijken en opluisteren van haar echtgenoot.

Intussen staat het orgel al vier jaar in de woonkamer. Het is een houten olifant waartegen m'n partner regelmatig z'n heup stoot, een skateramp waar de katten behendig op springen en vanaf glijden, een herinnering aan mijn tekortkomingen. De eerste weken speelde ik er dagelijks op. Kleine, minimalistische deuntjes, Philip Glass-achtig, noemde ik het. Eigen composities die ik onthield door de kleine stickers die ik bij mijn agenda had gekregen (icoontjes van boeken, sporten, afspraken, vragen en uitroeptekens) op de toetsen te plakken.

Toen kreeg ik kramp in mijn vingers.

Al snel vergat ik het orgel, weken gingen voorbij, maanden waarin ik de klep niet eens omhoogdeed. Inmiddels jaren. Regelmatig vraagt mijn partner of het niet tijd is dat ik 'm wegdoe. Elke keer voelt die vraag als een stomp in mijn maag.

'Je speelt er nooit op,' zegt hij.

Weer zie ik dan die schroot hoop voor me, het gespleten hout, de witte toetsen tussen het andere afval.

Het ging om de potentie. Het instrument was weliswaar een wijzende vinger, maar ook een bolle buik waaruit een muzikant geboren kon worden. Nog altijd zag ik mezelf zitten, ergens in de nabije toekomst, of anders wel in een alternatief universum (ik weet niet precies waar, maar ik *zag* het): mijn handen die zwierden over de klavieren, terwijl ik liedjes verzon, schijnbaar moeiteloos, unieke deuntjes waarmee ik de wereld zou verrijken. Van die fantasie kon ik geen afscheid nemen.

'Ik ga op les,' zei ik.

De muziekschool die ik aanschrijf, reageert sceptisch maar verwelkomend: een orgel is geen piano, maar ach, als ik het wil, waarom ook niet?

'Dat kinderkeyboard ligt hier ook nog altijd, hè,' merkt m'n vader op. Dat had ik gekocht toen ik zeventien was en me midden in een langdurige krijgstoestoot bevond, strijdend om de gunsten van een populaire, hippe, eenentwintigjarige man. Ik had het speelgoedinstrumentje in

zwart en pastelpaars op Marktplaats gevonden voor vijf euro en plaatste al een foto van het instrument op m'n blog voor ik het überhaupt in huis had. Op de terugweg van de eerste date met de man vroeg ik hem langs het adres te rijden om het keyboard op te halen. Maanden later, toen mijn plan was geslaagd en we vriendje en vriendinnetje waren, liet hij zich eens ontvallen dat hij in het begin dacht dat ik niet echt bestond, dat het was geweest alsof ik aan z'n fantasie was ontsproten, speciaal voor hem tot leven was gewekt: de opplaksnor op mijn MySpace-avatar, de bands waar ik naar luisterde, het *quirky* kinderspeelgoed. Hij had volkomen gelijk: ik had een nep meisje gebouwd om hem te versieren. Nu lag het kinderkeyboard te verstoffen op een hoge boekenplank in mijn ouderlijk huis.

Hoe begin je te spelen wanneer je tot dan toe alleen maar hebt nagespeeld? Het laatste vereist een kritisch oog, perfecte controle, een talent voor imitatie. Het eerste vergt vrijheid, plezier, de bereidheid om te verliezen, door de mand te vallen, in het ergste geval te sterven – en vervolgens het spelletje opnieuw te beginnen.

Fouten kon ik me niet permitteren; ik hoefde maar tussen neus en lippen door een bandnaam te noemen of uit het niets dook wel een jongen op die me vroeg of ik het eerste album wel kende, en zo ja: hoe heette de bassist dan? Het is een waarheid die iedereen, waar ook ter wereld, zal onderschrijven: een jonge vrouw met liefde voor muziek heeft behoefte aan een man die haar die muziek kan uitleggen. Tot welk genre (*shoegaze, emopunk, newwaverave, garagefolk*) behoort het nummer en waar bevinden zich precies de afwijkingen (de beat, de melodielijn, de bas. Veel over de bas – dat sowieso – want wanneer ik een concert bezoek vind ik het onverminderd lastig om dat snaarinstrument van een gitaar te onderscheiden).

Ik was elf jaar, logeerde bij opa en oma en had – vol verwachting – mijn favoriete cd meegenomen: ...*Baby One More Time* van Britney Spears. Eventjes mocht ik hem draaien op de stereo in de woonkamer, een paar liedjes, toen het album plotseling werd stopgezet en de cd uit-

geworpen. Met gelakte nagels legde oma de disc in het plastic doosje terug en boog zich naar me toe. Met warme stem legde ze me rustig uit dat ‘een echte dame’ niet naar zulke muziek luisterde. Vervolgens pakte ze een cd van Charlotte Church uit de kast. Het echte werk.

En ik wilde een dame worden – al kan ik niet goed uitleggen waarom. Misschien zocht ik naar de erkenning van een autoritair familielid, als contrast tegenover mijn ouders, die alles wat ik deed wel prima leken te vinden. Misschien was het niet veel meer dan een verlengde van mijn wens om een Disneyprinses te worden, specifiek Sneeuwwitje: met lang zwart haar, een bleek gezicht en rode lippen. Ik had kort, springerig blond haar, een groot rond gezicht met knalrode wangen. Geen prinses, geen dame.

Emma, de iets te zelfverzekerde jonge vrouw uit het gelijknamige boek van Austen, put veel zelfvertrouwen uit haar pianospel. In de verfilming uit 2020 speelt ze met gevoel voor drama een simpele melodie en zingt, ietwat hees, mee. Na afloop, wanneer iedereen klappt, verzucht ze tegen haar rivale Jane Fairfax dat het zo jammer is dat die haar muziek niet heeft meegenomen.

‘Ik zal proberen iets uit m’n hoofd te spelen,’ antwoordt Jane, en begint direct daarna aan de twaalfde sonate van Mozart in F-majeur, een complex stuk dat, wanneer ik het opzoek, vooral door professionele spelers blijkt te worden opgevoerd.

Het pianospel van Jane is een pijnpunt voor Emma, wier afgunst omslaat in saillant geroddel wanneer haar medestrever een piano wordt geschonken door een anonieme afzender. Een piano was toen al een kostbaar geschenk en Jane is van bescheiden komaf, ze kan het onderhoud niet eens betalen. De piano is – in het boek en in de verfilmingen van *Emma* – niet zomaar een instrument, het is een symbool voor de klasse, schoonheid en moeiteloze perfectie van totale bekwaamheid.

Ik geloof dat ik een jaar of twee pianoles heb gehad, als kind. Vreselijk saai vond ik het. Samen met een klasgenootje ging ik elke week naar de muziekschool. Vera werd gestimuleerd door haar moeder, kende klas-

sieke componisten en sprak over de stukken die ze later wilde spelen. Ik nam de bladmuziek van *NSYNC mee, maar zelfs nadat ik elke regel had doorgenomen en ingestudeerd, klonk het niet als de single die ik grijsdraaide. Ik stopte, op het moment dat het volgens Vera, de Jane Fairfax van dit verhaal, net leuk begon te worden.

Het magische aan pianoles nemen als volwassene is dat jij de baas bent. Wie betaalt bepaalt. Geen saaie melodietjes oefenen dus: ik kies gewoon een liedje, ga dat vervolgens thuis spelen, net zolang tot het ergens op begint te lijken. Niemand dwingt me en dan wordt pianospelen vanzelf hetgeen waarover ze bij Kinderen voor Kinderen zo vrolijk zongen: een liefhebberij.

*Ik heb honderd hobby's, honderd hobby's
ik goochel en ik schilder en ik zoek de bonte fuut
ik heb honderd hobby's, ik heb honderd hobby's
ik spring graag trampoline maar ik spring ook parachute
ik heb honderd hobby's
en ik verveel me geen minuut*

Ik deed yoga (*iyengar, bikram, yin, ashtanga*) en volgde lessen moderne dans, klassiek ballet, *latin dance* en salsa. Een half jaar lang zat ik elke zaterdagochtend van tien tot twee met m'n handen in de klei om octopussen en naakte vrouwen te keramieken. Ik heb Spaanse les gevolgd, een cursus kleding maken met de naaimachine, workshops schilderen en analoge fotografie. Ik werd lid van een tennisclub, een zwemclub, een frisbeeclub, een triatlonvereniging. Ik loop hard, maak knuffels en verzamel schelpen. Steeds zwenk ik weer uit naar een andere bezigheid of ambacht, nooit houd ik iets lang genoeg vol om er bekwaam in te worden. Zonde, zou je kunnen zeggen, wat een vriend van me dan ook zei, toen hij vertelde dat z'n dochter straks gewoon de muzikles moet volhouden: 'Het is niet altijd leuk, daar moet je dan maar doorheen. Zo gaat het in het leven.'

Ik knikte: ‘Zoals jij nu nog altijd plezier hebt van je viool, zeker.’ Hij speelt al jaren niet meer.

En toch. Het levenslange plezier is de vaardigheid hebben om zomaar iets te kunnen spelen wanneer je maar wilt, op een moment dat het jou schikt. Dat is de droom. Zoals Laurens, die na feestjes bij hem thuis op de piano gewoon de akkoorden van bekende hits laat klinken zodat z'n aangeschoten vrienden luidkeels kunnen zingen.

‘Nu Toto!’ roept iemand, en daar gaat-ie. Zoals Nils, die een liedje op de radio hoort en dat na een paar valse starten ineens soepel meespeelt. Zoals Lieke, op een lome zomermiddag in het souterrain van het studentenhuis, waar ze achter de piano plaatsnam, terwijl ik een boek las, en die, toen ik vroeg wat die mooie muziek was die ze speelde, niet eens geveinsd nonchalant antwoordde: ‘Dit? O, gewoon een beetje improvisatie.’

Het is, natuurlijk, een metafoor voor het hele leven: sommige mensen zijn de kunst machtig om er zo soepel doorheen te glijden dat hun beweging zelf een dans wordt, eentje waar je grof geld voor betaalt om 'm op de eerste rij te kunnen meemaken.

Ik ben niet iemand die zomaar iets doet, gewoon om te kijken wat er gebeurt. Schema's, plannen, lijstjes van benodigdheden – zelfs een middagje Amsterdam bereid ik voor tot in de details. Elk telefoontje dat een plotseling voorstel bevat, wijs ik resoluut van de hand – sterker nog, wanneer ik word gebeld, roep ik hardop naar mijn telefoon: ‘Niet mij bellen!’ Of, in het ergste geval, blijf ik stil en smijt het apparaat in een hoek van de kamer. Improvisatie komt in mijn repertoire niet voor.

En toch. Die paar lessen zitten nog ergens in m'n lichaam, ik maak de klautwtjes voor de akkoorden gemakkelijker dan m'n vriend, die tijdens de eerste verschuiving al z'n vingerzetting verliest.

‘Wat is het nut van die zwarte toetsen?’ vraagt hij.

Ik frons, vermoed dat het iets te maken moet hebben met de reikwijdte van de hand: in deze opstelling kan ik veertien noten overbruggen; als

de zwarte toetsen even breed naast de witte zouden zitten, zou dat niet lukken.

Bij de volgende les vraag ik het aan mijn docent. Ze grinnikt, legt haar arm over de zwarte toetsen heen. Ik kijk naar de oneindige rij witte toetsen – geen enkele manier om uit te maken welke een C of een G is – en lach.

Dit is hoe het werkt: je moet de regels kennen (niet herkennen, maar kennen, woordeloos kunnen reproduceren in een foutloze beweging) en de techniek beheersen (niet beheerst worden door de vingerzettingen, maar je vingers neerzetten als een generaal die poppetjes op een landkaart plaatst, het gebied innemen dat jou altijd al toebehoorde) om het te laten klinken alsof je zomaar, gedachteloos, wat doet. Misschien is het ook wel gedachteloos, neemt je lichaam het over. Is het niet meer je hoofd dat nadenkt over de volgende stap, maar wordt dat proces overgenomen door je polsen, je ellebogen, je voetzolen, die zachtjes afzetten tegen de grond. Je moet ermee samenvallen.

Zoals altijd wilde ik iets nieuws leren. Voor even iemand anders worden. Door de klep open te schuiven en de toetsen af te gaan, op zoek naar de noot die ik net nog in een liedje hoorde, om die te echoën, en: die dan iets anders laten klinken. Dat brave meisje achterlaten, haar van binnenuit opblazen en een bekwame vrouw zijn, een muzikant, wat zeg ik – een *artiest*: iemand die op haar eigen voorwaarden leeft.

Door piano te spelen, ja. Het braafste meisjesinstrument denkbaar.

Er waren vier lessen voor nodig om te beseffen dat een orgel geen piano is, dat piano is wat ik wil spelen en dat het orgel van mijn oma was – niet van mij. Aan die conclusie ligt een analyse ten grondslag, iets wat je met poppsychologie kunt ontleden tot in de kleinste details van de familieopstelling.

Maar het is ook heel simpel: ik hoefde niet te wachten tot een geheime geliefde een piano aan mijn huis liet bezorgen; ik wandelde naar de

winkel, maakte een keuze en liep naar de balie, waar ik met mijn eigen pinpas betaalde. Als een dame.

lees het nieuwe nummer

EEN KLEIN PALAVER

Literatuur en televisie

Margriet de Koning Gans

Boekenprogramma's zijn rampzalig. Tenminste, wat kijkcijfers betreft – en daarom mag het Nederlandse lezerspubliek zichzelf maar in de handjes knijpen als er überhaupt één programma een poosje op de buis verschijnt. Nadat het zondagochtendprogramma *Boeken* van de VPRO, dat door lezers jarenlang trouw werd gevolgd, de pijp aan Maarten had gegeven, ontstond een vacuüm dat pas na verloop van tijd werd gevuld door *Mondo*. Het besteedde aandacht aan verschillende kunsten. Er was ook een momentje voor een boek ingeruimd. Dat ging gepaard met een flitsgesprek tussen de enthousiaste presentatrice en de auteur, een gesprek(je) dat telkens in bewondering bleef steken. Je kan nu eenmaal niet duiken in een poedelbadje: diepte vereist ruimte.

Een paar seizoenen later was de beurt aan weer een echt boekenprogramma, *Brommer op zee*, vernoemd naar het korte verhaal van Maarten Biesheuvel uit 1972. De presentatoren Ruth Joos en Wilfried de Jong benaderden de besproken boeken ieder op hun eigen manier. Evenals *Mondo* was het een potpourri van programmapunten, met als hoofdmoot een interview met de auteur van een recent verschenen boek. Ook *Brommer* is weer van de buis gehaald (later werd er toch een doorstart beoogd, maar toen waren de medewerkers al vertrokken naar nieuwe horizonten) en wordt vervangen door Özcan Akyol, die met schrijvers en burgemeesters over boeken mag praten. Het zal me benieuwen hoe lang dit programma nu weer op de buis mag blijven. Televisie en literatuur: het blijft tobben.

Hoewel moppen op de ondermaatse waardering voor de Nederlandse literatuur wat al te vaak gepaard gaat met een lofrede op de ons

omringende landen, is niet anders te stellen dan dat de Duitsers het beter aanpakken. Beroemd is het televisieprogramma *Das Literarische Quartett* van de ZDF, dat in 1988 werd opgericht door de machtige en gevreesde literatuurcriticus Marcel Reich-Ranicki. Het heeft onder andere de Deutsche Fernsehpreis gekregen, het equivalent van onze Gouden Televizier-Ring – hoewel ik betwijfel of de Duitsers *Chateau Meiland* zouden bekronen. Vier literatuurkenners praten in *Das Literarische Quartett* een uur lang over vier pas verschenen romans. Iedereen introduceert een boek dat hem of haar heeft geboeid en dan ontvouwt zich een gesprek: overzichtelijk en aantrekkelijk. Na de dood van Reich-Ranicki is *Das Literarische Quartett* overigens gewoon doorgegaan.

Een ander lichtpuntje heb ik al zappend gevonden (inderdaad, sommigen doen nog steeds aan lineair televisiekijken). TV5MONDE heeft een aantal avonden per seizoen een boekenprogramma dat klinkt als een klok. Let op, het duurt maar liefst anderhalf uur. Het heet *La Grande Librairie* en bestaat sinds 2008. Ingrediënten: één thema, een gespreksleider en vier schrijvers die recent een boek hebben geschreven dat aansluit bij dat thema. Eveneens overzichtelijk én aanstekelijk, want de deelnemers van *La Grande Librairie* vinden het overduidelijk heerlijk om met vakgenoten over hun werk van gedachten te wisselen. Zo was een aflevering in oktober 2022 gewijd aan Annie Ernaux, die net de Nobelprijs voor Literatuur had gekregen. Het resultaat was een levendige en interessante discussie.

Andere thema's van *La Grande* waren afgelopen najaar onder meer 'Mots croisés' en 'Affaire de justice'. Iedereen in Frankrijk krijgt op de middelbare school en universiteit een paar jaar filosofie, want Fransen vinden het belangrijk om helder te denken en elkaar daarin te vinden. In 'Affaire de justice' kwam als eerste een boek over het proces tegen de daders van het bloedbad in het Bataclan-theater in Parijs aan de orde. En dan worden interessante opvattingen gedeeld. Bijvoorbeeld dat rechtspraak ook taal en theater is. Datzelfde thema was ook ingebed in het volgende boek, waarin een slachtoffer centraal stond dat niet zo

onschuldig leek als ze zich zelf voordeed. Haar advocaat had dat buiten het voetlicht gehouden en de rechter liet het na om door te vragen. De schrijfster had haar thema overigens ontleend aan een tekst van Marguerite Duras, die ze dan ook voluit citeerde.

In ‘Mots croisés’ wijdden de deelnemers uit over hun bijzondere band met taal. Van één was de moeder lerares Engels en omdat ze hem die taal had bijgebracht, leerde hij als jongetje dat de Engelsen vreselijk verschillen van Fransen, maar nog steeds onvoldoende naar zijn zin. Daarom verzon hij samen met zijn broertje een eigen taal. Ze gingen woorden achterstevoren uitspreken, net zoals we in onze jeugd de geheime p-taal hadden. Deze auteur stond er zelfs op om de ‘Marseillaise’ achterstevoren te zingen en het leukste, daar hield hij even voor stil, om zo de aandacht erop te vestigen, was het refrein: dat was niet langer *Marchons, marchons*, maar *Charmons, charmons* – dat klonk toch heel wat vriendelijker. Je ziet dus dat woorden een ander karakter krijgen en dat maakt je bewuster van wat je zegt.

Elke taal heeft eigen rijkdommen. Dat had een schrijfster in diezelfde aflevering ervaren, toen ze over oude Griekse teksten gebogen zat. De nieuwe dimensie in haar leven was hun manier van denken, hun verhouding tot de wereld, hun onderzoekende geest. Letterlijk geestverruimend. Ze ondervond ook dat de oude Grieken woorden hanteerden die daarna verloren gingen. We kunnen wel raden wat ze zo ongeveer betekenen, maar hun nuances laten zich niet meer achterhalen. Misschien valt dat treurige gegeven te pareren met enige hoop: zo wist circa anderhalf millennium lang niemand hoe een door niets gestaafde koepel als die van het Pantheon te bouwen, maar dat hebben we weer uitgevoerd.

De derde schrijver wilde juist ‘achter de woorden en de taal verdwijnen’. Hij verduidelijkte dat aan de hand van het verhaal ‘Bartleby, the Scrivener: A Story of Wall Street’ van Herman Melville, uit 1853. Bartleby is een klerk op een notariskantoor die de hele dag kopieën van aktes moet schrijven. Hij wordt overladen met werk, omdat hij zo punctueel

is. Maar op een dag krijgt hij weer een zoveelste verzoek om een dossier te corrigeren en zegt hij: 'I would prefer not to.' Dat blijft Bartleby voortaan op elk verzoek zeggen. De schrijver had in navolging daarvan een roman geschreven, *Célidan disparu*. De schrijvers voerden een geanimeerd gesprek, doorspekt met humor, waaraan een laatste indrukwekkende bijdrage werd geleverd door een jonge schrijfster uit Calcutta. Ze was in het Bengaals grootgebracht en wilde niets onaardigs over haar moedertaal zeggen, maar ze vond wel dat die niet de mogelijkheid gaf om iets buiten de gebaande paden te zeggen. Het Engels, haar tweede taal, was in haar wereld vooral bedoeld voor het zakenleven, de economie, en reikte niet veel verder. Toen ging ze in Frankrijk studeren en moest ze Frans leren. Een openbaring. Ineens werd voor haar duidelijk dat het Bengaals geen woorden heeft voor liefde, haat, seksualiteit, feminisme, zelfbewustzijn en andere emoties. Haar moedertaal ontbeert die woorden omdat op die zaken taboes rusten. En waar je het niet over kan hebben, dat bestaat niet. Nu wilde de schrijfster alleen nog maar in het Frans leven en praten en werken. Zo voelde ze zich tenminste een mens. Als ik in Parijs had gewoond, dan was ik na afloop van die programma's wel even bij de boekhandel binnengelopen.

Literatuur op de televisie werkt veruit het beste als schrijvers met elkaar over hun boeken praten. Vreemd genoeg is die insteek vanzelfsprekend voor een muziekprogramma. Daar spelen de musici en vertellen iets over de componist of hun instrument. En dan luistert het publiek. Net zoals wanneer dansers dansen, dan kijkt het publiek. Waarom willen programmamakers dat concept niet toepassen op literatuur? We hebben tenslotte het destijds beroemde voorbeeld van de boekenprogramma's van Adriaan van Dis. Misschien is het een ideetje, voor als Hilversum weer eens toe is aan een nieuw format.

lees het nieuwe nummer

Auteurs in dit nummer

WILLEM VAN BENTVELZEN (pseud. Argibald) (1981) – Tekenwerk verscheen in o.a. *Onze Taal*, *Nieuwe Revu*, *Propria Cures*, *HUMO*, *Tirade* en *Awater*. Schrijft ook korte teksten en gedichten.

NIKKI DEKKER (1989) – Schrijver van *diepdiepblauw* (De Bezige Bij, 2022) en *een voorwerp dat nog leeft* (Uitgeverij Wintertuin, 2018) – nikkidekker.nl

ARTHUR KEMPENAAR (1952) – Schilder, beeldhouwer, tekenaar, animatiefilm *Thanatos* (2022). Nieuwe website in constructie – arthurkempenaar.nl

MARGRIET DE KONING GANS (1942) – Studeerde Nederlands en algemene literatuurwetenschap. Amuseert zich achter de geraniums. Ontving de Hollands Maandblad Schrijversbeurs 2006-2007 (*essayistiek*).

DELPHINE LECOMPTE (1978) – Won met haar debuutbundel *De dieren in mij* (2009) de C. Buddingh'-prijs. Nadien verschenen o.m. *Vrolijke verwoesting* (2019) en verscheidene, bejubelde prozaboeken.

WILLY MARTIN (1941) – Dichter en oud-hoogleraar lexicologie. Debuuteerde met *Voor de gelegenheid* (2011). In 2015 volgde *Amalgaam*. Ontving in 2021 de eerste Simon Stevin-penning.

SANDER MEIJ (1980) – Dichter, schrijver, neerlandicus. Publiceerde o.m. de bundel *De wolf is terug* (2022). Ontving tweemaal de Hollands Maandblad Aanmoedigingsbeurs voor poëzie.

MARAL NOSHAD SHARIFI (1989) – Journalist, schrijver, documentaire-maker. Studeerde politicologie in Leiden en journalistiek aan Columbia University, New York. Haar autobiografische debuutroman *Citroeninkt* verschijnt volgende maand.

NIKKI ONG (1998) – Schrijft proza en poëzie. Studeert af aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht met een onderzoek naar schrijven vanuit niet-menselijk leven. Dit is haar debuut.

FROUKJE VAN DER PLOEG (1974) – Dichter, schrijver. Publiceerde o.m. de dichtbundels *Zover* (2013), *Dit is hoe het ging* (2016) en *Nachtvangst* (2020). Won de Hollands Maandblad Schrijversbeurs 2004-2005 (*poëzie*).

JAN PRINS VAN HANNING (1941) – Schrijft korte verhalen en gedichten, ook in Gronings dialect. Publiceerde drie bundels: *Inspiratie van weleer* I-III (2006-2007).

ALEXANDER RINNOOY KAN (1949) – Was onder meer rector magnificus van de Erasmus Universiteit, VNO-NCW- en SER-voorzitter en Eerste Kamerlid voor D66 – alexanderrinnooykan.nl

ALEXIS DE ROODE (1970) – Dichter. Publiceerde vier dichtbundels, waaronder *Geef mij een wonder* (2005) en *Een steen openvrouwen* (2017). Veelvuldig gebloemleesd, vertaald naar Engels en Frans.

WILLEM VAN SPRONSEN (1945) – Schrijft en tekent. Oud-directeur van het Rosa Spier Huis te Laren, woon- en werkcentrum voor oudere kunstenaars en wetenschappers.

JORI STAM (1987) – Debuteerde in 2015 met de verhalenbundel *Een volstrekt nutteloos mens*. In 2019 verscheen de debuutroman *Oregon*. Hij publiceerde o.a. in *Revisor*, *Tirade* en *Oogst*.

HOLLANDS Maandblad

Redactie: David Garvelink • *Vormgeving:* Steven Boland • *Correctie:* Aron Groot
Redactieraad: Gerard van Emmerik, Beatrijs Ritsema, Mark Boog en Merijn de Boer
Copyright: Auteursrecht voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hollands Maandblad bedankt de volgende partijen voor hun sponsoring:
De Bezige Bij, Alfabet Uitgevers, Ambo | Anthos, Atlas Contact, Das Mag Uitgevers en Sebes & Bisseling Literary Agency.

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door subsidie van het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, thans Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Redactiesecretariaat: Hollands Maandblad • Postbus 59.752 • 1040 LG Amsterdam •
Tel. 020-6175955 • info@hollandsmaandblad.nl (niet voor kopij)

Ingezonden bijdragen worden niet retour gezonden, u krijgt antwoord per e-mail.

Uitgever: Stichting Hollands Maandblad, p/a Bilderdijkkade 63-b • 1053 VJ Amsterdam

Abonnementen: 12 nummers per kalenderjaar, prijs per jaargang € 92,50 •

Proefabonnement (3 nummers) € 27,50 Abonnementen die niet één maand voor afloop van de abonnementsperiode zijn opgezegd, worden automatisch verlengd

Opgave: S.P. Abonneservice • Postbus 105 • 2400 AC Alphen aan den Rijn.

Telefoon tijdens werkdagen van 9.00-17.00 uur: 088-1102052.

Een acceptgiro voor betaling volgt

Losse nummers: € 7,95 • dubbelnummers € 9,90 • Verkrijgbaar bij de boekhandel of door bestelling via www.hollandsmaandblad.nl dan wel per mail: HollandsMaandblad@spabonneservice.nl